

Respectiv **Editor: Vasile Burlui**

Redactor: Nicoleta Dabija

Tehnoredactor & coperta: Paul Gorban

Bun de tipar: Livia Iacob

Pregătire de tipar: Cornel Dulceanu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VULTURESCU, GEORGE

Lucian Blaga - ipostazele „harfei de-ntuneric” / George
Vulturescu. - Iași: Cartea Românească Educațional, 2020

ISBN 978-606-057-020-2

821.135.1.09

GEORGE VULTURESCU

Lucian Blaga
Ipostazele „harfei de-ntuneric”

Grupul Editorial Cartea Românească Educațional
Copyright © Editura Cartea Românească Educațional, Iași - 2020
Adresa: IAȘI, Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 2 – 700124.
www.ecredu.ro

Cartea Românească
EDUCAȚIONAL

Cuprins:

DE LA „POEMELE LUMINII” LA „MINUNILE ÎNTUNERICULUI”	5
1. „Orfeu încercat într-alt chip ...”	7
2. Acoperirea ochiului, <i>clarobscurul</i>	17
3. Orbul și „harfa de-ntuneric”	27
4. Viziuni geologice: <i>fântâna și peștera</i>	38
METAFORA DRUMULUI ÎN OPERA LUI	
L. BLAGA	45
A. Metafizica: „un Drum cu călătorul împreună”	47
1. „Mă plimb pe pământ/ sub ceruri de gând...” ..	47
2. „Pornisem cândva într-un exod înfricoșător...” ..	58
3. „Dăinuind în noi, mai mult decât în morminte...”	68
4. A fi pe drum: „floare de drum”	81
B. Erotica liniei: „pe drumul inimii ei vin și trec...”	84
1. „Ne va fi dat s-ajungem și pe culme într-o zi?”	84
2. „Poezia este și ea un fel de brod...”	95
3. „Adaos de lumină...”	98
IPOSTAZELE POETULUI / POEZIEI ÎN OPERA LUI L. BLAGA	107
1. „Noi suntem numai purtători de cântec”	109
2. „... Orice poezie o simt ca un zbor”	112
3. „Povestea” și „subiectul absolut”	117

4. De la „stihuitor” la „... Mă cred cu putere poet” . 122

5. O paralelă: M. Eminescu – *harfa sfărâmată* / L.

Blaga – *harfa de-ntuneric* 128

„UMBRA” DIN „POEMELE LUMINII” 143

1. „Umbra” din Poemele luminii 145

2. Motivul *umbrei* la F. Nietzsche și L. Blaga 151

1. „Orfeu încercat într-alt chip ...”

„... Eu însă sunt parte din partea care la-nceput
A fost chiar totul, parte sunt din noaptea
Ce și-a născut lumina...”

(Mefistofel, în odaia lui Faust¹)

1. Titlul volumului din 1919, *Poemele luminii* s-a extins peste întreaga poezie a lui L. Blaga devenind, cu ușurință, dintr-o fericită metaforă, dacă nu un loc comun atunci un „cod” critic, oarecum la îndemână, pentru descifrările universului său poetic.

Propunând o lectură care s-ar dori ferită de acest clișeu am putea citi și astfel: **titlul contrastează cu întregul volum**. Nu s-a observat că poetul din Lancrăm invocă, singurul din întreaga literatură, o „harfă de-ntuneric” pe care să-și cânte „dorul sugrumat/ și frânta bucurie de viață” (*Liniște*). S-a trecut grăbit peste versurile lui care insistă mai mult asupra întunericului decât a luminii: el cântă „minunile întunericului” (*Mi-aștept amurgul*), cântă

¹ Goethe, *Faust*, traducere de Lucian Blaga, prefață de Tudor Vianu, EPL, 1968, ediția a II-a, partea întâi a tragediei, vol. 1, p. 65.

„noaptea elementelor” (*Solstițiul grădinilor*), se vede înconjurat de „cei șapte sori negri/ Care aduc întunericul bun” (*Liniște între lucruri bătrâne*) și invocă „lumina stinsă pe care-o tot laud” (*Lumina de ieri*). Cerul „zăvorât” al luminilor e mereu negru: „Noi suntem numai purtători de cântec/ sub glia neagră a țăriilor” (*Noi, cântăreții leproși*), doar dragostea îl face să nu mai aibă „amintirea marilor întunecimi” și „povara văzduhului negru ce-l port pe umeri” (*Psalm dragostei*). De ce acest strigăt – pe acest fond negru – din „poemele luminii”: lăsați-mă să trec printre voi „cu ochii închiși”? (*Către cititori*). Poetul nu aclamă doar lumina „paradisiacă” în care stă Creatorul – „fără umbră”, precum la filosoful andaluzian Ibn Arabi (1165-1240)², sau „ascuns în propria-i lumină”, precum la Sf. Dionisie Areopagitul. Care ar fi aceasta? L. Blaga vorbește despre „efluviile de lumină divină” care se revarsă neconținut din Dumnezeu peste lumea

² Ne vom referi, pe parcursul cercetării noastre, la distincția întunericului din lumină și a luminii fără umbră din „Iluminările de la Mecca”: „... Când posibilul s-a actualizat și a fost impregnat de lumină, neființa dispărând, el a deschis ochii și a văzut Ființa, Binele absolut ...// ... El a întrebant: «ce este asta?» și, din dreapta sa, lumina i-a răspuns: «Asta ești tu. Dacă tu ai fi însuși lumina, umbra nu s-ar fi manifestat. Eu sunt lumina și eu sunt cel care pot face lumina să dispară. Cât despre lumina care sălășluiește în tine, ea este parte din tine însuși care se află în fața mea. Dar tu trebuie să știi că tu nu ești Eu. Eu sunt lumina fără umbră»...” (apud Basarab Nicolescu, în art. „Dimensiunea transculturală a operei lui Oravitza”, *Convorbiri literare*, 2016).

creată. E lumina „suprafirească” imaginată de Sfântul Dionisie Areopagitul, care „transfigurează creaturile”³.

Pentru lumina paradisiacă e nevoie de o percepție de liturghie, de cuminecare. Or, după scena adamică, omul a fost izgonit „din cuibul veșniciei” (*Lacrimile*) unde lumina e substanță a originilor. Dante, clar-văzătorul hărții cerești, spune că în orice loc din cer e „paradisul”: „orice-așezătură/ de oriunde’n cer e Raiu” (*Paradisul, Cântul III*, 88-89). Ce lumină îi mai rămâne celui izgonit, pentru care „cerul e zăvorât”? (*Noi, cântăreții leproși*). Știm că L. Blaga, filosoful, ne-a propus cele două moduri de cunoaștere: **paradisiacă și luciferică**. „Prin cunoașterea paradisiacă, spune el, ne simțim parcă în lumea „grației”, iar „prin cunoașterea luciferică ne simțim părtași la nu știu ce mare tragedie”⁴.

Așadar, celui izgonit pe pământul negru/ al „păcatului”/ îi rămâne lumina luciferică – un fel de „filtru de misteriozare”⁵ între „lumina fără umbră” (a lui Ibn Arabi) și consubstanțialitatea cu lutul „alcătuirii”, **purtător al umbrei**, „strai de purpură și aur peste țărâna cea grea” (*Epigonii*), marcă a omului.

Dacă ar fi „cântat” doar această lumină poetul ar fi fost un imnograf religios căruia lumina i s-ar fi relevat ca un „legământ” între om și

³ *Gândire magică și religie, Trilogia valorilor, II, Cap. II, Religie și spirit, Lumina necreată. Nașterea Logosului*, Ed. Humanitas, București, 1996, pp. 295-297.

⁴ *Opere filosofice, 8, Trilogia cunoașterii*, p. 436.

⁵ Formulă a lui Al. Cistelean, art. „Logosul ca lacrimarium”, *Cultura*, 27 mai 2010, nr. 20.

creator. Pentru inmograf ar fi fost de-ajuns cuvintele lui Ioan: „credeți în lumină, ca să fiți fii ai luminii” (9:5; 12:36). Nu mai e inmograf cel care vorbește despre „minunile-ntunericului” (*Mi-aștept amurgul*), despre „întunericul bun” care-i amintește „vremea când încă nu eram” (*Liniște între lucruri bătrâne*). Ereziarh? Sau are dreptate Sf. Ioan al Crucii când ne vorbește despre „o noapte care învață despre noapte”, despre faptul că „omul aflat în întuneric a trebuit să fie luminat de un alt întuneric”?

L. Blaga nu ezită să se lase „bântuit” de ambivalența „luminii dintâi”: „vraja nepătrunsului ascuns/ în adâncimi de întuneric” – *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii*. Din „crugul” ei – corpuscular și ondulatoriu, precum în teoria lui Niels Bohr – „șesătorii” destinului au pus în noi și „soarele și noaptea” (*Anii vieții*) luminându-ne „fără rest” (după formularea noiciană): „o dată bezna nopții,/ iar alteori văpaia dimineții” (*Luceafărul*). Poetul vorbește despre o adevărată împăcare a contrariilor, a lui „Dumnezeu și Satana” care și-au dat mâna în el: „Lumina și păcatul/ îmbrățișându-se s-au înfrățit în mine-ntâia oară” (*Pax Magna*). Sau, în *Meșterul Manole*: „Și dacă într-o veșnicie bunul Dumnezeu și crâncenul Satanail sunt frați” (*Bogumil*). E clar aici că poetul nu alege doar partea „îngerească”, ci și cea rebelă a lucifericului, a „condiției în care este cunoașterea noastră căzută”; a „omului provocat și care acceptă

provocarea”, cum bine intuiește Constantin Noica⁶.

2. Consubstanțialitatea Satan/Dumnezeu, ca principii ale întunericului/luminii o avem la *Faust* al lui Goethe: „Ah! Două suflete-s în mine! Cum se zbat? În piept să nu mai locuiască împreună! Unul de lume strâns mă ține, încleștat; cu voluptate, celălalt puternic către cerești limanuri mă îndrumă.”⁷

Tot despre un întuneric originar vorbește și R. M. Rilke într-un poem din *Cartea imaginilor – despre viața monahală*:

Tu,-ntunecime, dintru care vin,
mai mult decât la flacăra la tine țin,
care lumea o mărginește,
în care ea strălucește,
pentru-un cerc oarecare
din care nicio ființă nu știe-n afară.

Dar întunericul ține totul la sine:
chipuri și flăcări, jivini și pe mine,
cum apucatu-le-a,
oameni, puteri câte toate –

(trad. Nicolae Ionel)

Însă la Lucian Blaga, în acest echilibru instabil

⁶ C. Noica, *Simple introduceri la bunătatea timpului nostru*, Ed. Humanitas, București, 1992, p. 163.

⁷ *Op. cit.*, p. 75.

– „lumina și păcatul” – omul își pierde „consubstanțialitatea” luminii prin păcat: el e un „rod al lutului” care nu poate fi judecat „fără haina lui de lut” (*Pustnicul*), adică cu „partea de întuneric din lumină”. Poetul nu mai cere botezul Iordanului, ci botezul pământului: „Botează-mă cu pământ!” (*Călugărul bătrân îmi șoptește în poartă*), sau: „sunt numai tină”, „mă dezbrac de trup ca de o haină pe care-o lași în drum” (*Psalm*). E o **metafizică a pământului** în poezia lui L. Blaga: omul este o „umbră” despărțită din materia originară („*origo absolut*”) a luminii în care a rămas, ascuns, Creatorul. Trecem „pe drum” „însoțiți de umbră”, doar în moarte „ne retragem în propria umbră”, suntem una cu „materia” ei (*Cuvinte pe o stea funerară*). C. Noica scrie răspicat: „nu este o metafizică a cerului” la L. Blaga, „ci una a pământului. Este una dintre cele mai cutezătoare și mai frumoase filosofii ale pământului care au apărut în epoca modernă”⁸.

Trebuie să stăruim asupra acestei dualități: lumina/întunericul în care *lumen* este nucleu referențial – ea conține și întunericul (pe care Sf. D. Areopagitul îl numește „supraluminos” / *Teologia mistică*) care nu desparte, ci triumfă ca întreg al ciclicității eterne (F. Nietzsche).

Nu e de ici-colea să arătăm că în lucrarea lui Dimitrie Cantemir – *Imaginea de nezugrăvit a Științei Sacro-Sancte*, 1700 – se arată că lumina (*lux*) a fost creată înainte de „luminaria”, sau corpurile de lumină, ea precede așadar mișcarea circulară a

planetelor (*extra motus gyrationem*) și lumina (*lumen*) pe care o dă soarele. În viziunea sa „Dumnezeu se manifestă printr-o preexistență eternă: întunericul originar, care, potrivit lui Cantemir, purcede de la Dumnezeu. Acest întuneric, pe care autorul îl distinge de întunericul sensibil, depinde de Necuprins, de lumina necreată... Cantemir asociază întunericul etern cu Duhul lui Dumnezeu...” spune Sorin Alexandrescu într-un preambul epistemologic la traducerea în premieră, din limba latină a cărții.⁹ Despre această dualitate pleneră (lumină – întuneric) avem în *Isaia* (45:7) aceste cuvinte: „Eu întocmesc lumina și dau chip întunericului”.

Dar la L. Blaga ...„umbrele n-au capăt”: somnul îi aduce „un pic de întuneric,/ ca un pumn de țărână din patria mumelor, din cimitire de raiuri...” (*Ani, pribegie și somn*). Despre întunericul din „patria mumelor” vorbesc și „macii negri de subt pământ” (*Pasărea Sfântă*). Are dreptate N. Balotă să creadă că „solarul Apollo îi e străin poetului” și e mai „bucuros de întunericul bun”.¹⁰

Dacă conjuncția întuneric – lumină e una a categoriilor, **alegerea drumului**, calea spre „slava minții” (*Anii vieții*), calea omului pe pământ, e o **alegere personală**. Strigătul-întrebare către mamă: „De ce m-ai trimis în lumină ...” e un **program existențial pentru omul blagian**, la fel de tragic precum strigătul Mântuitorului de pe cruce:

⁸ *Op. cit.*, p. 174.

⁹ Vezi serialul din *Infinitesimal*, nr. 11, 2017.

¹⁰ *Euphorion*, p. 313.

„Femeie, iată fiul tău ...”. De fapt, nu o dată, „rătăcitorul” pe cale – prin lumină, își cere un loc pe cruce: „Astfel odată, în timp ce fruntea asudă/ sânge, și cerul – în stele dând –/ asudă lumină, vei ști-n întuneric/ singur pe cruce să urci și brațele-n cuie/ să ți le-atârni amândouă ...” (*Tablele legii*).

Peste vreme, un strigăt – **răspuns**, ca și o **vestire de înviere**, ne-a dat Nichita Stănescu într-un *Haiku* tăiat în diamant cu un laser negru: „Întunecând întunericul,/ iată porțile luminii”.

3. Însă, cutremurul de-a se descoperi „trimis în lumină” (*Scrisoare*) sub un „cer zăvorât”, pe drumuri pe care sunt „zăvorâte cetățile” (*Noi, cântăreții leproși*), nu rupe legământul cu Creatorul „luminii dintâi”, ci îl transformă într-un „iscoditor” prin „larga-mpărăție” (*Lângă vatră*), într-un „tălmăcitor” al unei **noi conștiințe**, a unui „alt Orfeu”. „Programul” său nu mai e un „imn” luminii, ci o disperată interogație care poate ține-n echilibru lumina în „corpurile” – fapăturile umane: „Cum se poate/ lumina lumii odată s-o vezi/ și apoi s-o trădezi/ intrând în întuneric?” (*Cetăți, arhipelaguri, oceane*). O replică pe care Faust nu i-o dă lui Mefistofel când îi explică cum „lumina e legată de corpuri” și se va risipi o dată cu ele: „Lumina .../ strâns legată e de corpuri,/ Din corpuri vine și înfrumusețează corpuri,/ Un corp o poate-n drum opri./ Așa nădăjduiesc, că mult nu va mai dăinui,/ Deodat cu corpurile va pieri ...” (*op. cit.*, p. 65).

Lumina „înfrumusețează corpuri”, spune Mefistofel, e „strâns legată de corpuri”, dar ea nu poate străbate făptura umană, de aceea trupurile noastre lasă **umbră** pe drumuri. Poemele lui L. Blaga nu sunt ale „luminii fără umbră”, ci sunt caligrafii ale trupului „de lut” prin lumină – „opacitatea” lor este dată, spune Grigorie de Nazianz, de „întunericul corporal”: „Umbra-alături ia ființa,/ unde merg, să nu merg singur./ Neguri vin din neființă -/ mărturii că nu sunt singur” (*Nu sunt singur*). Relaționările *corpuri/umbră* mențin la Blaga dualitate „luminii dintâi” (*luminosul/întunecatul*): „Să-nsoțească-n lumi ființa/ merge-alături neființa” (*Umbra*). De aceea „programul” Noului Orfeu blagian este să caute „crugul” lor originar: „apa din care bea curcubeul” (*Autoportret*).

„Curcubeul”, în viziunea sa, însumează energetica „crugului” originar al luminii „fără umbră”, este căutarea programului său poetic. Blaga a putut-o extrage din **studiile despre culori** ale lui Goethe. Iată o referință a sa despre ele în *Gândire magică și religie*: „Toate culorile s-ar naște, după părerea sa, din amestecul în diferite chipuri a două elemente de bază: al luminosului și întunericului”¹¹. Astfel, *culorile* devin pentru Blaga, ca și pentru Goethe: „fapte ale luminii, fapte și suferințe”: „... Culori am pentru ce se vede/ și pentru ce mai e veșmânt./ Culorile le iau din apă,/ din dulci otrăvuri și din vânt” (*Portret*); sau: „O, aceste

¹¹ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, Ed. Humanitas, București, 1996, p. 133.